

МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

MOTIVES OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF DIFFERENT FORMS OF EDUCATION: COMPARATIVE ANALYSIS

У статті розглядаються мотиви навчальної діяльності студентів різних форм навчання. Викладено методологічні основи дослідження. Охарактеризовано інструментарій емпіричного соціологічного дослідження, проведеного автором. Проведене автором анкетне опитування дозволило виявити відмінності у мотивації навчальної діяльності студентів бюджетної і контрактної форм навчання. Розроблено рейтинг мотивів навчальної діяльності студентів різних форм навчання за їх значущістю. Проаналізовано основні відмінності між мотивацією студентів бюджетної і контрактної форм навчання. Доведено, що найбільш значущими для студентів бюджетної форми навчання є такі мотиви: стати висококваліфікованим фахівцем, отримати диплом, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності. Найменш значимими для них є такі мотиви: бути постійно готовим до чергових занять, виконувати педагогічні вимоги, не запускати вивчення предметів навчального циклу. Окрім того, для студентів бюджетної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «бути прикладом для однокурсників», «стати висококваліфікованим фахівцем» і «постійно отримувати стипендію», ніж для студентів контрактної форми навчання. Показано, що найбільш значущими для студентів контрактної форми навчання є такі мотиви: придбати глибокі і міцні знання, отримати диплом, стати висококваліфікованим фахівцем. Найменш значимими для них є такі мотиви: виконувати педагогічні вимоги, бути прикладом для однокурсників, постійно отримувати стипендію. Окрім того, для студентів контрактної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «успішно продовжити навчання на подальших курсах», «бути постійно готовим до чергових занять» і «не запускати вивчення предметів навчального циклу», ніж для студентів бюджетної форми навчання.

Ключові слова: мотив, навчальна діяльність, студент, бюджетна форма навчання, контрактна форма навчання.

The article considers the motives of educational activities of students of different forms of education. The methodological bases of the research are stated. The tools of the empirical sociological research conducted by the author are described. The questionnaire conducted by the author revealed differences in the motivation of educational activities of students of budgetary and contractual forms of education. The rating of motives of educational activity of students of various forms of education on their significance is developed. The main differences between the motivation of students of budget and contract forms of education are analyzed. It is proved that the most important for students of the budget form of education are the following motives: to become a highly qualified specialist, to obtain a diploma, to ensure the success of future professional activities. The least important for them are the following motives: to be constantly ready for the next lessons, to fulfill pedagogical requirements, not to postpone the study of subjects of the educational cycle. In addition, for students of the budget form of education, such motives as "to be an example for classmates", "to become a highly qualified specialist" and "to receive a scholarship constantly" are more important than for students of the contract form of education. It is shown that the most significant for students of the contract form of education are the following motives: to acquire deep and solid knowledge, to obtain a diploma, to become a highly qualified specialist. The least important for them are the following motives: to fulfill pedagogical requirements; to be an example for classmates, to receive a scholarship constantly. In addition, for students of the contract form of education, such motives as "to continue their studies in further courses successfully", "to be constantly ready for the next classes" and "not to postpone studying subjects of the educational cycle" are more important than for students of the budget form of education.

Key words: motive, educational activity, student, budget form of education, contract form of education.

УДК 316.74:37
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.1.14>

Рожанська Н.В.
к.соціол.н.,
доцент кафедри соціології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Постановка проблеми. Проблема мотивації навчальної діяльності належить до числа важливих проблем соціології освіти і педагогічної психології. Це пояснюється, з одного боку, тим, що головною характеристикою будь-якої людської діяльності, в тому числі і навчання, є її мотивація. З іншого боку, розробка технології управління навчальною мотивацією дозволить підвищити ефективність управління навчальним процесом, що є досить важливим для досягнення його успішності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню мотивів навчальної діяльності присвячені роботи багатьох закордонних та вітчизняних вчених: А.А. Вербицького,

В.К. Вилюнас, А.І. Гебос, О.С. Гребенюк, Є.П. Ільїна, Т.І. Ільїної, О.М. Леонтьєва, Т.І. Лях, А.К. Маркової, Є.Ю. Патяєвої, А.О. Реана, П. М. Якобсона, В.О. Якуніна та інших. У цих та інших роботах доведено, що мотивація до навчальної діяльності студентів визначається рядом факторів: освітньою системою держави; освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; організацією освітнього процесу; суб'єктними особливостями студента (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія студента з одногрупниками і так далі); суб'єктними особливостями викладача і передусім системою його ставлення до студента,

до дисципліни; специфікою навчальної дисципліни. Багато наукових робіт присвячено дослідженню відмінностей у мотивації навчальної діяльності студентів різних курсів навчання (зокрема, студентів молодших і старших курсів). Але недостатньо уваги, на нашу думку, приділяється дослідженню відмінностей у мотивації студентів різних форм навчання.

Сьогодні в Україні навчання у закладах вищої освіти здійснюється за двома формами: бюджетною і контрактною. Таким чином, усіх здобувачів вищої освіти можна поділити на дві соціальні групи: студентів-бюджетників і студентів-контрактників. Але наскільки відмінними є ці дві групи? В економічній психології неодноразово висувалася гіпотеза про те, що якщо людина платить за певну послугу, то вона більше її цінує, ніж ту, яку вона отримує безкоштовно. Можливо, навчання за контрактною формою може бути фактором мотивації до успішного навчання у ЗВО? На жаль, наукові дослідження показали, що платність навчання не є фактором, що підвищує мотивацію студентів до освоєння навчальних програм. Скоріше, спостерігається протилежна ситуація: приватні інвестиції підмінюють готовність і здатність відмінно засвоювати навчальну програму [3, с. 36].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження було порівняти мотиви навчальної діяльності студентів бюджетної і контрактної форм навчання. Методом дослідження було анкетне опитування. В якості респондентів виступили студенти 1–5 курсів Чорноморського національного університету імені Петра Могили (n=200). Дослідження було проведене у січні-березні 2020 р. за квотною вибіркою (50% – студенти бюджетної форми навчання, 50% – контрактної). Серед опитаних студентів 37% – хлопці і 63% – дівчата; середній вік респондентів складає 19 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження мотивів навчальної діяльності студентів ЧНУ ім. П. Могили нами використовувалася анкета, один з блоків якої був розроблений на основі методики А.О. Реана та В.О. Якуніна «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» [2, с. 434–437]. Ця методика була створена на кафедрі педагогічної психології Ленінградського університету у радянський період; вона має два варіанти, відмінності між якими визначаються процедурою проведення і відображені в інструкції до неї. Методика містить 16 запитань (мотивів), які були включені нами до анкети. Опитувані студенти мали прочитати список мотивів і обрати п'ять з них, найбільш значущих для них. Окрім того, анкета містила паспортичку, де респонденти вказували свою спеціальність, курс навчання, форму навчання, стать і вік. Перелік досліджуваних мотивів

навчальної діяльності студентів вказаний у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік досліджуваних мотивів навчальної діяльності студентів

№	Мотив
1	Стати висококваліфікованим фахівцем
2	Отримати диплом
3	Успішно продовжити навчання на подальших курсах
4	Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»
5	Постійно отримувати стипендію
6	Придбати глибокі і міцні знання
7	Бути постійно готовим до чергових занять
8	Не запускати вивчення предметів навчального циклу
9	Не відставати від однокурсників
10	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності
11	Виконувати педагогічні вимоги
12	Досягти поваги викладачів
13	Бути прикладом для однокурсників
14	Домогтися схвалення батьків і оточуючих
15	Уникнути осуду і покарання за погане навчання
16	Отримати інтелектуальне задоволення

У сучасній науці є кілька класифікацій мотивів навчальної діяльності. З одного боку, мотиви навчальної діяльності поділяються на зовнішні (не пов'язані з навчальним процесом) і внутрішні (похідні від різних характеристик навчання) [1]. З іншого боку, О.М. Леонтьєв виділяє «мотиви-стимули» і «сенсотворчі» мотиви. «Одні мотиви, спонукаючи діяльність, разом з тим надають їй особистісного сенсу; ми будемо називати їх сенсотворчими мотивами. Інші, співіснуючі з ними, виконуючи роль спонукальних чинників (позитивних або негативних) – часом гостро емоційних, афективних, – позбавлені змістотворчих функцій; ми будемо умовно називати такі мотиви мотивами-стимулами» [4, с. 153].

Вдала класифікація мотивів навчання запропонована А.К. Марковою та ін. [5] За спрямуванням та рівнями автори виділяють дві групи мотивів, характеристика яких представлена в таблиці 2. Слід також додати, що в мотивації навчальної діяльності студентів завжди поєднуються власне навчальний і професійний компоненти. У зв'язку з цим у структурі навчальної мотивації студентів потрібно розрізняти власне навчальні мотиви і професійні мотиви, які визначають спрямованість активності студентів на професійну діяльність і різні її сторони. Як можна поба-

чити, методика А.О. Реана та В.О. Якуніна «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» дає можливість вивчити значущість мотивів різного типу.

Після зібрання емпіричної інформації за допомогою анкетного опитування нами були проаналізовані отримані дані. Було зроблено одновимірний і двовимірний математико-статистичний аналіз отриманих даних і на його основі проведено ранжування мотивів навчальної дальності студентів за їх значущістю. Результати опитування студентів ЧНУ ім. П. Могили представлено в таблиці 3.

Як можна побачити з таблиці 3, найбільш значущими для опитаних студентів ЧНУ ім. П. Могили є такі мотиви: 1) стати висококвалі-

лікованим фахівцем; 2) придбати глибокі і міцні знання; 3) отримати диплом. Найменш значимими для них є такі мотиви: 1) виконувати педагогічні вимоги; 2) бути прикладом для однокурсників; 3) бути постійно готовим до чергових занять. Результати опитування студентів бюджетної форми навчання представлено в таблиці 4.

Як можна побачити з таблиці 4, найбільш значущими для опитаних студентів бюджетної форми навчання є такі мотиви: 1) стати висококвалікованим фахівцем; 2) отримати диплом; 3) забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності. Найменш значимими для них є такі мотиви: 1) бути постійно готовим до чергових занять; 2) виконувати педагогічні

Таблиця 2

Класифікація мотивів навчальної діяльності за А.К. Марковою та ін.

Група мотивів	Характеристика	Підгрупа мотивів	Характеристика
Пізнавальні мотиви	Спрямовані на процес пізнання, підвищення ефективності його результатів – знань, умінь, навичок, а також на способи пізнання і придбання знань, прийоми і методи навчальної роботи, на підвищення ефективності цих способів і методів пізнання	Широкі пізнавальні мотиви	Спрямованість на знання
		Навчально-пізнавальні мотиви	Спрямованість на способи добування знань
		Мотиви самоосвіти	Спрямованість на способи самостійного поповнення знань
Соціальні мотиви	Характеризують активність учня щодо тих чи інших сторін взаємодії з іншою людиною в ході навчання, до результатів спільної діяльності і способів цих взаємодій, до підвищення ефективності результатів і способів цих взаємодій	Широкі соціальні мотиви	Обов'язок, відповідальність
		Вузькі соціальні або позиційні мотиви	Прагнення до схвалення оточуючих
		Мотиви соціального співробітництва	Прагнення опанувати способами взаємодії з оточуючими людьми

Таблиця 3

Рейтинг мотивів навчальної діяльності опитаних студентів

Позиція у рейтингу	Мотив	Н	%
1	Стати висококвалікованим фахівцем	200	72,5
3	Отримати диплом	200	65
9	Успішно продовжити навчання на подальших курсах	200	25,5
7	Успішно вчитися, складати іспити на «добре» і «відмінно»	200	32
6	Постійно отримувати стипендію	200	33
2	Придбати глибокі і міцні знання	200	66
14	Бути постійно готовим до чергових занять	200	12
10	Не запускати вивчення предметів навчального циклу	200	19
11	Не відставати від однокурсників	200	17,5
4	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	200	63
16	Виконувати педагогічні вимоги	200	8
12	Досягти поваги викладачів	200	17
15	Бути прикладом для однокурсників	200	11,5
8	Домогтися схвалення батьків і оточуючих	200	31
13	Уникнути осуду і покарання за погане навчання	200	14,5
5	Отримати інтелектуальне задоволення	200	56,5

Таблиця 4

Рейтинг мотивів навчальної діяльності студентів бюджетної форми навчання

Позиція у рейтингу	Мотив	N	%
1	Стати висококваліфікованим фахівцем	100	81
2	Отримати диплом	100	64
10	Успішно продовжити навчання на подальших курсах	100	17
7	Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»	100	29
6	Постійно отримувати стипендію	100	51
4	Придбати глибокі і міцні знання	100	62
16	Бути постійно готовим до чергових занять	100	7
14	Не запускати вивчення предметів навчального циклу	100	11
12	Не відставати від однокурсників	100	14
3	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	100	63
15	Виконувати педагогічні вимоги	100	9
9	Досягти поваги викладачів	100	18
11	Бути прикладом для однокурсників	100	16
8	Домогтися схвалення батьків і оточуючих	100	28
13	Уникнути осуду і покарання за погане навчання	100	13
5	Отримати інтелектуальне задоволення	100	59

Таблиця 5

Рейтинг мотивів навчальної діяльності студентів контрактної форми навчання

Позиція у рейтингу	Мотив	N	%
3	Стати висококваліфікованим фахівцем	100	64
2	Отримати диплом	100	66
7	Успішно продовжити навчання на подальших курсах	100	34
6	Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»	100	35
12	Постійно отримувати стипендію	100	15
1	Придбати глибокі і міцні знання	100	70
10	Бути постійно готовим до чергових занять	100	17
8	Не запускати вивчення предметів навчального циклу	100	27
9	Не відставати від однокурсників	100	21
4	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	100	63
13	Виконувати педагогічні вимоги	100	7
11	Досягти поваги викладачів	100	16
13	Бути прикладом для однокурсників	100	7
7	Домогтися схвалення батьків і оточуючих	100	34
11	Уникнути осуду і покарання за погане навчання	100	16
5	Отримати інтелектуальне задоволення	100	54

вимоги; 3) не запускати вивчення предметів навчального циклу. Результати опитування студентів контрактної форми навчання представлено в таблиці 5.

Як можна побачити з таблиці 5, найбільш значущими для опитаних студентів контрактної форми навчання є такі мотиви: 1) придбати глибокі і міцні знання; 2) отримати диплом; 3) стати висококваліфікованим фахівцем. Найменш значимими для них є такі мотиви: 1) виконувати педагогічні вимоги; 2) бути прикладом для однокурсників 3) постійно отримувати стипендію. У таблиці 6

представлено результати порівняльного аналізу мотивів навчальної діяльності студентів бюджетної і контрактної форм навчання.

Як можна побачити з таблиці 6, деякі мотиви мають доволі різну значущість для студентів бюджетної і контрактної форм навчання. Це стосується наступних мотивів:

– успішно продовжити навчання на подальших курсах. Цей мотив є значущим для 34% студентів контрактної форми навчання і лише для 17% студентів бюджетної форми навчання.

– бути постійно готовим до чергових занять. Цей мотив є значущим для 17% сту-

Мотиви навчальної діяльності студентів бюджетної і контрактної форм навчання

Мотив	%	
	Студенти бюджетної форми навчання (n=100)	Студенти контрактної форми навчання (n=100)
Стати висококваліфікованим фахівцем	81	64
Отримати диплом	64	66
Успішно продовжити навчання на подальших курсах	17	34
Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно»	29	35
Постійно отримувати стипендію	51	15
Придбати глибокі і міцні знання	62	70
Бути постійно готовим до чергових занять	7	17
Не запускати вивчення предметів навчального циклу	11	27
Не відставати від однокурсників	14	21
Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	63	63
Виконувати педагогічні вимоги	9	7
Досягти поваги викладачів	18	16
Бути прикладом для однокурсників	16	7
Домогтися схвалення батьків і оточуючих	28	34
Уникнути осуду і покарання за погане навчання	13	16
Отримати інтелектуальне задоволення	59	54

дентів контрактної форми навчання і лише для 7% студентів бюджетної форми навчання.

– не запускати вивчення предметів навчального циклу. Цей мотив є значущим для 27% студентів контрактної форми навчання і лише для 11% студентів бюджетної форми навчання.

– бути прикладом для однокурсників. Цей мотив є значущим для 16% студентів бюджетної форми навчання і лише для 7% студентів контрактної форми навчання.

– постійно отримувати стипендію. Цей мотив є значущим для 51% студентів бюджетної форми навчання і лише для 15% студентів контрактної форми навчання.

– стати висококваліфікованим фахівцем. Цей мотив є значущим для 81% студентів бюджетної форми навчання і лише для 64% студентів контрактної форми навчання.

Отже, для студентів бюджетної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «бути прикладом для однокурсників», «стати висококваліфікованим фахівцем» і «постійно отримувати стипендію», ніж для студентів контрактної форми навчання. А для студентів контрактної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «успішно продовжити навчання на подальших курсах», «бути постійно готовим до чергових занять» і «не запускати вивчення предметів навчального циклу», ніж для студентів бюджетної форми навчання.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведеного автором анкет-

ного опитування серед студентів Чорноморського національного університету імені Петра Могили було з'ясовано і порівняно значущість різних мотивів навчальної діяльності для студентів бюджетної і контрактної форм навчання.

Найбільш значущими для студентів бюджетної форми навчання є такі мотиви: 1) стати висококваліфікованим фахівцем; 2) отримати диплом; 3) забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності. Найменш значимими для них є такі мотиви: 1) бути постійно готовим до чергових занять; 2) виконувати педагогічні вимоги; 3) не запускати вивчення предметів навчального циклу. Окрім того, для студентів бюджетної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «бути прикладом для однокурсників», «стати висококваліфікованим фахівцем» і «постійно отримувати стипендію», ніж для студентів контрактної форми навчання.

Найбільш значущими для студентів контрактної форми навчання є такі мотиви: 1) придбати глибокі і міцні знання; 2) отримати диплом; 3) стати висококваліфікованим фахівцем. Найменш значимими для них є такі мотиви: 1) виконувати педагогічні вимоги; 2) бути прикладом для однокурсників 3) постійно отримувати стипендію. Окрім того, для студентів контрактної форми навчання є більш значущими такі мотиви, як «успішно продовжити навчання на подальших курсах», «бути постійно готовим до чергових занять» і «не запускати вивчення предметів навчального циклу», ніж для студентів бюджетної форми навчання.

Перспективою подальших наукових пошуків у цьому напрямі може бути порівняння мотивів навчальної діяльності студентів державних і приватних ЗВО. Це дасть можливість проаналізувати вплив типу навчального закладу на мотивацію навчальної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Изучение мотивации поведения детей и подростков. За ред. Л. И. Божович и Л. В. Благондежиной. Москва : «Педагогика», 1972. 352 с.

2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 512 с.

3. Коваленко С.А. Контрактное обучение как фактор мотивации к успешной учёбе. *Человек. Сообщество. Управление.* 2009. № 1. С. 30–37.

4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл, 2005. 352 с.

5. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 191 с.